

TRANZICIJA MORTALITETA: STANOVNIŠTVO DESNE NA NERETVI (1870-1880)

INGE BEGO-MATIJEVIĆ, ŽARKO DUGANDŽIĆ
I ANDELKO AKRAP

SAŽETAK: Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta od 18,17%, uz još uvijek visok natalitet, pokazuje obilježja centralne etape tranzicijskog procesa. Tranzicija mortaliteta je vrlo velika, prosječna godišnja stopa smrtnosti manja je od 17%. Bitno smanjena smrtnost dojenčadi i povećana ženidbena dob također ukazuju na tranzicijske efekte. U Donjoj Neretvi, "udar" na smanjenje smrtnosti prvo je započeo na dječjem, a tek potom na staračkom kontingentu. U Desnima se uočava i visoka smrtnost fertilnog kontingenta, vjerojatno zbog malarije, tuberkuloze i natprosječnog broja smrti izazvanih nesretnim slučajevima. Ritmovi začeca lociraju "zastoj" u vrijeme jesenskih radova i izrazitu plodnost u proljeće i rano ljeto. Kod sklapanja brakova jesenski i zimski maksimum su ravnopravni. Nizak stupanj izvanbračnosti kazuje da su se u Desnima uredno poštivale crkvene zabrane o predbračnom začecu.

Uvod

Istraživačkim projektom pod naslovom "Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj", koje se ostvaruje kroz doktorski studij "Povijest stanovništva" na

---

Inge Bego-Matijević, doktorandica doktorskog studija "Povijest stanovništva" na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Šetalište Marka Marojice 35, 20207 Mlini. E-mail: inge.bego@du.t-com.hr

Žarko Dugandžić, doktorand doktorskog studija "Povijest stanovništva" na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Vladimira Nazora 10, 20340 Ploče. E-mail: zarkodugandzic@yahoo.com

Anđelko Akrap, redoviti profesor na Katedri za demografiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb. E-mail: aakrap@efzg.hr

---

Sveučilištu u Dubrovniku, kao jedna od 13 župa koje će se istražiti izabrana je župa Desne u Donjoj Neretvi. Župa Desne reprezentant je južnodalmatinskog ruralnog područja. Istraživanje je utemeljeno na matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih.¹

U istraživanom razdoblju župa Desne obuhvaćala je prostor dviju današnjih župa: Desne i Bagalovići.² Prema popisu iz 1869. godine popisna jedinica Desne obuhvatila je čitavo područje tadašnje župe Desne. Popis iz 1880. raščlanio je: Bagaloviće (u okviru kojeg naselja je popisana Kula Norinska), Desne (s deset dijelova naselja - Kuće, Marevine, Masline, Strimen, Šišin, Golemc, Hrnjaci, Modro Oko, Na Rujnici i Seline) Krvavac, Momiće (s Matijevićima), Podrujnicu (s dijelom naselja Bobalj) i Vrh Desne.³

Geografsko-povijesno situiranje župe Desne

Župa Desne smještena je u donjoneretvanskom kraju, na dodiru deltaste ravni i krškog vapnenačkog okvira s desne strane Neretve. Deltu Neretve presijeca 43 paralela, a župa Desne (župna crkva kao središte) smještena je na 43° 03' 35" s. g. š. te 17° 32' 40" i. g. d. Desne su smještene na 6 m nadmorske visine. Specifičan geografski smještaj župe Desne, kao i sveukupnog donjoneretvanskog kraja između ogranaka dinarskog sustava i degradiranih krških brda, te otvorenost prema Jadranskom moru, ali i dolinski prodor u dinarsku planinsku barijeru, u značajnom dijelu utječu na klimu tog prostora. Cijeli je prostor pod utjecajem mediteranskog podneblja sa srednjom godišnjom temperaturom 15,4° C, u prosjeku s više od 2.700 sati sunca na godinu (7,4 sati dnevno) i padalinama uglavnom u hladnijem dijelu godine (prosječno 63,5% padalina godišnje padne u jesen i zimu). Zime su blage sa srednjom temperaturom od 7,6° C, a ljeta su srednje temperature od 23,8° C.⁴ Proljeće je hladnije

¹ Matične knjige župe Desne: rođeni (1865-1879, 1879-1898); vjenčani (1858-1884) i umrli (1861-1881) (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu).

² Biskup Stjepan Blašković osnovao je 1760. godine župu Desne-Rujnica, a 1863. župa je preimenovana u Desne-Bagalovići (Vjeko Vrčić, *Neretvanske župe*. Metković, 1974: 12). Ministarstvo vjera (katoličko odjeljenje) odobrilo je 5. kolovoza 1921. da se od rimokatoličke župe Bagalovići-Desne, odcijepi Desne i osnuje samostalna župa (Mile Vidović, *Don Radovan Jerković život i djelo*. Metković: Matica hrvatska Metković, 2000: 214).

³ Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske (1857-1971)*. Zagreb: Djela JAZU 54, 1979: 408-413.

⁴ Anita Filipčić, »Neke osobine klime delte Neretve.« *Geografski glasnik* 51 (1989): 186.

od jeseni, a isto tako more ohlađeno tijekom zimskih mjeseci otežava zagrijavanje zraka nad kopnom u proljetnim mjesecima.⁵ U godišnjem prosjeku najzastupljeniji su vjetrovi iz istočnog kvadranta, osobito jugoistočni vjetrovi.⁶ Snijeg je rijetka pojava, a prosječna godišnja količina padalina iznosi oko 1.133 mm. Najmanje kiše padne u srpnju, a najviše u hladnom dijelu godine, što je značajka mediteranskog podneblja.⁷

Lijepa uvala koju zaokružuju sa sjeverne strane Rujnica, sa zapadne plinska brda, a s južne strane Donja Gora, zove se Desne. Ova uvala uska na istoku, prema zapadu se širi i prelazi u jezero, zvano Desansko jezero. Na zapadnom završetku Donje Gore širi se močvarni otvor od 1 km s kojeg se pruža pogled na Neretvu i njezinu deltu. U jezero se slijeva voda iz brojnih izvora koji su poredani pri obronku brda, a protežu se od crkve sv. Jurja do Modrog oka podno plinskih brda.

Naselja donjoneretvanskog kraja razlikuju se po veličini, fizionomiji, smještaju i perspektivnom razvoju. Najstariji poznati stanovnici toga kraja bili su Ardijejci, pripadnici ilirskog plemena, koji su sve do 4. stoljeća prije Krista živjeli u naseljima na desnoj obali Neretve, odakle su se odselili pod pritiskom Kelta.⁸ U antičko doba trgovački su interesi u donjoneretvanski kraj najprije privukli Grke, a u vrijeme rimske ekspanzije taj je prostor postao dijelom pokrajine Dalmacije, o čemu svjedoči grad Narona koji je bio jedan od vodećih središta s brojnim funkcijama. U kasnoj antici dolina Neretve bila je dio važnog prometnog pravca koji je vodio od Panonije prema jugu. Krajem 6. stoljeća, približavanjem Slavena dolini Neretve, ovi krajevi, pa i Narona gube na značenju.⁹ Početkom 9. stoljeća ti se prostori uključuju u sukob s Mlecima oko prevlasti nad istočnim Jadranom, a u drugoj polovici 11. stoljeća Neretvanska kneževina, koja se protezala od Cetine do Neretve, djelovala je kao samostalna politička cjelina. Od 12. stoljeća Neretvanska kneževina uključuje se u politički opseg hrvatskog državnog prostora.¹⁰

Stariji zaseoci poredani su pri strmini Rujnice nešto podalje od jezera, dok se noviji nalaze na kraju brda, uz rub jezera. Počevši od istočne strane, poredani

⁵ Zoran Curić, *Donjoneretvanski kraj*. Zagreb, 1994: 43.

⁶ A. Filipčić, »Neke osobine klime delte Neretve.«: 186.

⁷ Z. Curić, *Donjoneretvanski kraj*: 61.

⁸ Aleksandar Stipčević, *Iliri*. Zagreb: Školska knjiga, 1989: 28.

⁹ Ivo Goldstein, *Bizant na Jadranu*. Zagreb: Latina et Graeca, 1992: 96.

¹⁰ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*. Zagreb: Školska knjiga, 1997: 54-55.

su ovim redom: Vrhdesne, Marevine, Masline, Kod crkve, Vrijaci, Kod kuća, Strimen, Šišin i Kraj (Medaci).

Na zapadu Desne graniče s dijelom sela Pline, na jugu preko Donjeg Brda s Kominom, na sjeveru preko Rujnice s Borovcima, a na istoku Desni nalazi se župa Bagalovići. S Borovcima ih spaja jedan put preko Sedla (525 m), a drugi prolazi između Velike i Male Rujnice, dolinom, gdje je sada samo crkva Sv. Roka. Nekada je to bio zaselak Rujnica ili drugim imenom Na Rujnici (344 m).¹¹

Desne se pod ovim imenom u dokumentima spominju ranije od ijednog drugog sela u doline Neretve. Godine 1361/85. spominju se u spisima Dubrovačkog arhiva kao sijelo kneza i kaštelana.¹² Tu su se najduže zadržali stari neretvanski gusarski običaji koji su bili od velike štete za dubrovačku trgovinu u Gabeli.¹³ Knez koji je stolovao u Desnima imao je jake utjecaje na prilike u Neretvi, bio je gospodar Neretve, ovisan jedino o hrvatsko-ugarskom kralju i njegovu banu. Zaklonjen položaj naselja bio je kao stvoren za gusarenje, odnosno sklonište za kneza i njegove ljude. Desne su u to doba bile prilično naseljene. Na otočiću Goljaku, koji osamljen strši iz jezera kod Modrog oka, još i danas se vide ostaci zidina, zacijelo stražarnice koja je čuvala pristup jezeru i Desnima. U selu ima i ostataka srednjovjekovnih stećaka. Od knezova ili kaštelana spominju se u 14. stoljeću knez Ivan koji od dubrovačkih trgovaca uzima desetinu od ulja i ostale trgovine te knez Perov kome dubrovačko Veliko vijeće šalje poziv da sa svojih 50 ljudi (*arceriis*) dođe u pomoć obrani Stona.¹⁴

Osvrt na političke i socijalno-gospodarske prilike u Donjoj Neretvi u 19. stoljeću

U vrijeme francuske vladavine, 1811. godine, uz općinu Opuzen, vlasti su ustanovile i drugu općinu - Metković. Opuzenskoj općini pripadala su sela s desne strane rijeke Neretve, a metkovskoj s lijeve strane Neretve.¹⁵

Francuska vladavina u Dalmaciji nije bila dugog vijeka pa je već krajem 1813. godine austrijska vojska, potpomognuta domaćim stanovništvom pod

¹¹ M. Vidović, *Don Radovan Jerković život i djelo*: 207.

¹² M. Vidović, *Don Radovan Jerković život i djelo*: 207.

¹³ M. Vidović, *Don Radovan Jerković život i djelo*: 207.

¹⁴ M. Vidović, *Don Radovan Jerković život i djelo*: 208.

¹⁵ Mile Vidović, *Župa Vidonje*. Split: Crkva u svijetu, 1993: 56.

vodstvom generala Tomašića zauzela Omiš, Makarsku, Opuzen i Metković. Tom je prilikom francuska posada u Kuli Norinskoj pod vodstvom Frane Nonkovića uništila sve topništvo koje je posada posjedovala, ali i sve dotadašnje matične knjige župe Vidonje koje su se ondje čuvale.¹⁶ Tako se od 1813. godine Dalmacija ponovno našla u sastavu Austrije. Teritorijalno-upravna podjela zemlje usklađena je s ostalim austrijskim pokrajinama, a na čelu joj je bio namjesnik koji je, zajedno sa Zemaljskom vladom, obnašao civilnu i vojnu vlast. U upravnom pogledu pokrajina Dalmacija dijelila se na okružja sa sjedištima u Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru.¹⁷

U prvim godinama austrijske vladavine zaredale su u Donjoj Neretvi sušne i nerodne godine, te opasne bolesti koje su se prenosile iz susjednih krajeva pod osmanskom vlašću. Zbog loših higijenskih prilika, siromaštva, slabe zdravstvene zaštite, oskudice i sl., epidemije su bile česte i odnosile mnoge ljudske živote. Gotovo u cijeloj Donjoj Neretvi vladala je malarija.¹⁸ Povrh toga, Donju je Neretvu snažno pogodilo treće razdoblje epidemije kolere (1863/73.), koja je pogodila svijet, a nedugo zatim i peto razdoblje kolere (1883/95.).¹⁹ U Metkoviću je od kolere umrlo 35 ljudi, u Kominu 18, u Opuzenu 16 ljudi.²⁰ Godine 1888. u Donjoj Neretvi zabilježena je pojava velikih boginja. Takve zdravstvene prilike ipak dugo vremena nisu potaknule vlasti na podizanje zdravstvene zaštite stanovništva, čemu svjedoči i prva ljekarna koju je Metković dobio tek 1890. godine.²¹

U političkom životu Dalmacije, kao i u ostalim austrijskim pokrajinama, u vrijeme neoapsolutizma vladalo je mrtvilo. Od 1860. godine, nakon uvođenja ustavnog razdoblja, u cijeloj Hrvatskoj, pa i u Donjoj Neretvi, zapuhali su novi politički vjetrovi, osnivaju se političke stranke, jača buđenje nacionalne svijesti. Preporodni pokret, nastao sredinom tridesetih godina 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj, imao je šezdesetih godina 19. stoljeća snažan odjek i u Donjoj Neretvi. Među preporodnim prvacima isticao se don Mihovil Pavlinović, svećenik iz Podgore kod Makarske, izabran za poslanika u Neretvi.²² Na pitanju

¹⁶ M. Vidović, *Župa Vidonje*: 56.

¹⁷ Jaroslav Šidak, *Hrvatski narodni preporod ilirski pokret*. Zagreb: Školska knjiga – Stvarnost, 1988: 92-93.

¹⁸ Ivo Smoljan, *Neretva*. Zagreb-Klek, 1988: 101.

¹⁹ Ivan Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković 1850.-1918*. Metković, 2000: 367.

²⁰ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 371.

²¹ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 372.

²² M. Vidović, *Župa Vidonje*: 57.

odnosa Dalmacije prema Hrvatskoj utemeljene su u Dalmaciji dvije političke stranke. Narodnu stranku vodili su Miho Klaić, Gajo Bulat i Mihovil Pavlinović, dok je na čelu Autonomaske stranke bio Ante Bajamonti. Prvi su bili za sjedinjenje Dalmacije s banskom Hrvatskom, a drugi za ostvarenje posebne dalmatinske autonomije unutar Austrije. Narodnoj stranci priklanjao se dio građanske inteligencije, svećenstvo i seljaštvo, a autonomasima dio građanstva te osobito posjednici.²³ Osim sjedinjenja s banskom Hrvatskom, cilj narodnjaka bio je uvođenje hrvatskoga jezika kao službenog u škole i javni život umjesto talijanskog. Nasuprot tome, autonomasi su se zalagali za separatističku politiku, boreći se za autonomiju Dalmacije i održanje talijanskoga jezika u školstvu i javnom životu.

Narodnjaci su postupno u pojedinim općinama oduzimali vlast autonomasima. Tako su 1866. godine preuzeli vlast u Opuzenu, a 1870. u Metkoviću, pobijedivši autonomase na izborima. Otada je u Donjoj Neretvi hrvatski jezik postao službeni jezik u školama i svim uredima. Preuzevši vlast narodnjaci su se posvetili gospodarskom i kulturnom preobražaju osvojenih općina.

Godine 1868. provedena je nova upravno-administrativna podjela Dalmacije. Donja je Neretva po novoj podjeli pripadala političkom kotaru u Makarskoj do 1. studenog 1880., kada je osnovan politički kotar Metković. On je u svom sastavu imao dvije političke općine: Metković i Opuzen.

Nakon aneksije Bosne i Hercegovine 1878., Austro-Ugarska je veliku pozornost počela pridavati trgovačkom putu dolinom Neretve. Tako je na svom području nastavila graditi put Metković-Mostar, koji je otvoren 1865. godine. Godine 1878. gradi se uskotračna željeznica Metković-Mostar (1885.),²⁴ izvode se radovi oko regulacije Neretve (1881/89.),²⁵ pruga Mostar-Sarajevo (1891.),²⁶ te željezni most u Metkoviću 1895. godine.²⁷ Od tada se promet luke u Metkoviću znatno povećao, te Metković sve više postaje privredno središte Donje Neretve, koje raste i priljevom novih doseljenika.²⁸

Iako su se društveno-političke prilike ukidanjem apsolutističke vladavine i oblikovanjem političkih stranaka poboljšale, slobode nije bilo, ni ekonomske ni državno-političke. Austrija je Dalmaciju organizirala kao posebno

²³ Nikša Stančić, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 1980: 42-43.

²⁴ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 96.

²⁵ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 106.

²⁶ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 101.

²⁷ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*: 77.

²⁸ M. Vidović, *Župa Vidonje*: 61.

Slika 1. Desne

gospodarsko i carinsko područje. Bescarinski uvoz dopuštao se samo onim artiklima koji su se proizvodili u uže austrijskom proizvodnom području. Na taj je način bečko središte podčinilo Dalmaciju svom uvoznom monopolu, iskorištavajući njezino tržište isključivo za plasman svojih proizvoda.

Poljoprivredna proizvodnja, dominantna gospodarska grana u Dalmaciji, temeljena na preživjelim kolonatskim odnosima, jedva je dostajala za podmirenje unutarnjih potreba. Kad se 1858. godine u Italiji pojavio lug na lozi, tada je proizvodnja vina u Dalmaciji doživjela konjunkturu. Masovno se počinju saditi vinogradi na račun maslinika, čime se stvara monokulturna proizvodnja. Prosperitet je trajao do trenutka kad se lug pojavio i u Dalmaciji, a Italija uspjela obnoviti svoje vinograde. No, zbog pojave filoksere u Francuskoj dalmatinsko vino ponovno je na cijeni sve do oporavka prilika u Francuskoj.²⁹ Površine pod

²⁹ Rudolf Kraljević, *Vinogradarski slom i demografski rasap južne Hrvatske u osvit 20. stoljeća*. Split: Književni krug, 1994: 61.

vinogradima 1877. godine u Dalmaciji dosežu 100.000 ha,³⁰ a proizvodnja vina 1880. iznosi oko 937.800 hl. Metkovski kotar 1894. godine ima pod vinogradima oko 1.031 ha površine i proizvodnju vina od 20.017 hl. Ipak, dalmatinsko je vino bilo ograničeno u mogućnostima ekspanzije zbog slabije kvalitete, pa je bilo primorano ograničiti se na austrijsko i mađarsko tržište. Novi udar dalmatinsko je vinogradarstvo doživjelo tzv. vinskom klauzulom (1891.). Naime, trgovačkim ugovorom između Austrije i Italije, talijanskom je vinu bio otvoren slobodan uvoz, što je imalo višestruke negativne gospodarske i demografske posljedice za Dalmaciju.³¹

Druge grane poljoprivrede, od kojih se kao značajnije mogu izdvojiti uzgoj duhana, buhača, raznoga voća i maslina, pomagale su uzdizanju seljaka, ali nisu zahvatile toliko maha kao vinogradarstvo. Proizvodni viškovi gotovo su uvijek bili manji od obveznih davanja, što je ugrožavalo golu egzistenciju proizvodnog dijela društva.

Radi boljeg nadzora pri ubiranju poreza je već u 18. stoljeću generalni pro-vidur Marc Antonio Diedo naredio poznatom mjerniku Giovanniu Battisti Camozziniju da načini katastik svih sela oko Zadvarja, Vrgorca i u Neretvi. Na temelju tog katastika seljaci su plaćali desetinu makarskom biskupu.³² Katastik je napravljen 1728. godine, a na temelju njega se vodio popis obitelji i broj njenih članova.

Dolaskom Francuza, zemlja je prestala biti državno vlasništvo. Njezinim privatnim vlasnicima postali su seljaci i posjednici. No, ni austrijska vlast poslije njih nije učinila ništa što bi omogućilo gospodarski napredak. Živeći i dalje u skućenim uvjetima, često su zbog toga ostajali bez zemlje i mnogi na svojoj bivšoj zemlji radili kao zakupnici. Seljaci su i dalje bili dužni davati desetinu i sudjelovati u obrani domovine i na javnim radovima.³³ Glavari koji su za neke svoje zasluge dobivali veće posjede, iznajmljivali su zemlju seljacima uz ugovorni odnos, zakup ili odnos sličan kolonatu. Tako je seljak posjedniku bio obvezan davati određeni dio uroda (petinu ili četvrtinu).³⁴ Život većine seljaka odvijao se u još uvijek autarhičnom društvu koje modernizacijski procesi u posljednjoj trećini 19. stoljeća gotovo da i nisu dotaknuli.

³⁰ R. Kraljević, *Vinogradarski slom i demografski rasap južne Hrvatske u osvit 20. stoljeća*: 67.

³¹ Arnold Suppan, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835-1918)*. Zagreb: Naprijed, 1999: 118.

³² Milan Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*. Zadar: Državni arhiv Zadar, 2006: 173.

³³ Josip Ante Soldo, *Grimanijev zakon*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005: 21.

³⁴ J. A. Soldo, *Grimanijev zakon*: 23.

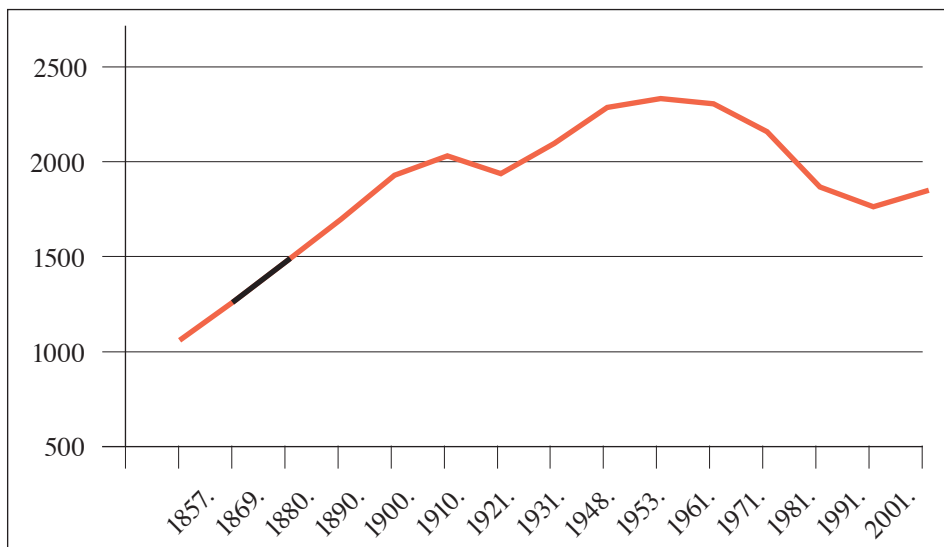
Velika tranzicija mortaliteta: broj stanovnika i prirodno kretanje stanovništva u župi Desne (1870-1880)

Linija kretanja broja stanovnika u razdoblju od prvog suvremenog popisa stanovništva 1857. godine do današnjih dana, pokazuje da razdoblje od 1870. do 1880. godine pripada razdoblju intenzivnog rasta broja stanovnika u Desnima, poprilično dugom razdoblju koje je trajalo barem od 1857. pa sve do I. svjetskog rata (tablica 1, grafikon 1).

Tablica 1. Broj stanovnika naselja Desne (1857-2001)

Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1857.	1.056	1910.	2.025	1961.	2.301
1869.	1.257	1921.	1.931	1971.	2.154
1880.	1.473	1931.	2.092	1981.	1.861
1890.	1.688	1948.	2.281	1991.	1.755
1900.	1.923	1953.	2.329	2001.	1.838

IZVOR: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, CD.

Grafikon 1. Broj stanovnika naselja Desne (1857-2001)

Unatoč negativnom migracijskom saldu, zbog iznimno visokog prosječnog godišnjeg prirodnog prirasta od 18,17‰, u 11 promatраних godina broj stanovnika se povećao za 17,18% (tablica 2, grafikon 2). Prosječna stopa nataliteta (35,06‰) bila je u okviru dalmatinskog prosjeka (oko 36‰³⁵), ali je zato prosječna stopa mortaliteta (16,90‰) bitno ispod dalmatinskog prosjeka (između 27,39‰ i 31,02‰).³⁶ Evidentno je da je tranzicija mortaliteta započela, odnosno da prirodno kretanje stanovništva u ovoj župi pokazuje obilježja centralne etape tranzicijskog procesa. Na tranzicijske efekte ukazuju i drugi pokazatelji, posebno bitno smanjena smrtnost dojenčadi i povećana ženidbena dob.

Najviša stopa mortaliteta zabilježena je u krajnjim godinama - 1870. i 1880. godine, ali su i te stope bile ispod prosječnih stopa u Dalmaciji. Godine 1880. kao najčešći uzrok smrti navodi se neodređeno: "ognjica".

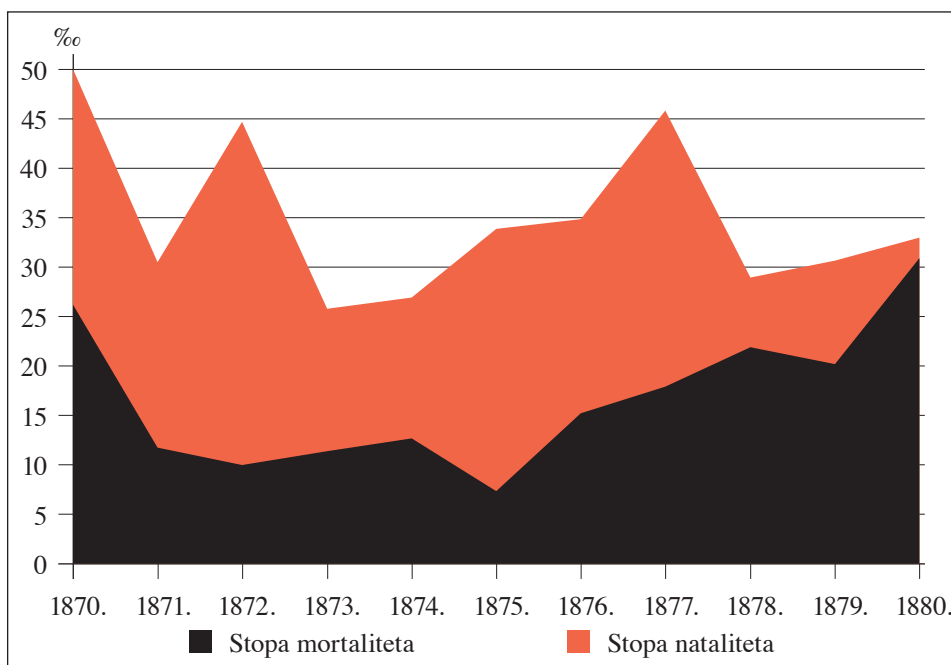
Tablica 2. Prirodno kretanje i migracijski saldo župe Desne (1870-1880)

Godina	Broj stanovnika	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast (pad)	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupcijaliteta
<i>Ukupno</i>		521	254	267	105	35,06	16,90	18,17	-5	7,08
1869.	1257									
1870.	1277	63	33	30	13	50,12	26,25	23,87	-10	10,34
1871.	1296	39	15	24	9	30,55	11,75	18,80	-4	7,05
1872.	1316	58	13	45	12	44,74	10,03	34,71	-25	9,26
1873.	1336	34	15	19	8	25,84	11,40	14,44	1	6,08
1874.	1355	36	17	19	6	26,96	12,73	14,23	1	4,49
1875.	1375	46	10	36	12	33,94	7,38	26,56	-16	8,85
1876.	1394	48	21	27	7	34,91	15,27	19,64	-7	5,09
1877.	1414	64	25	39	8	45,90	17,93	27,97	-19	5,74
1878.	1434	41	31	10	14	28,99	21,92	7,07	10	9,90
1879.	1453	44	29	15	7	30,69	20,23	10,46	5	4,88
1880.	1473	48	45	3	9	33,03	30,96	2,06	17	6,19

IZVOR za tablice 2-10: Matične knjige župe Desne

³⁵ Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus, 1987: 123.

³⁶ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 148.

Grafikon 2. Prirodno kretanje u župi Desne (1870-1880)

Spolna struktura rođenih i umrlih

Omjer muške i ženske djece u razdoblju od 1870. do 1880. godine iznosio je 265 : 259, ili 1.023 muške na 1.000 ženske djece (u Dalmaciji se tada prosječno rađalo 1.007 muške na 1.000 ženske djece³⁷). U 5 od 11 godina bilo je rođeno više ženske djece (tablica 3, grafikon 3).

Spolna struktura umrlih u istom razdoblju bila je obrnuta: omjer umrlih muškaraca i žena bio je 124 : 130, ili 954 umrlih muškaraca na 1.000 umrlih žena. No, samo u 4 od 11 godina umrlo je više žena nego muškaraca (tablica 4, grafikon 3). U Dalmaciji je do 1880. godine na 1.000 umrlih žena umiralo od 1.023 do 1.076 muškaraca.³⁸

³⁷ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 201.

³⁸ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 165-166. Napomena uz tablicu 3. za jednu osobu nije poznat mjesec rođenja.

Tablica 3. Struktura rođenih župe Desne po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec												Blizanci	Izvanbračni
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
<i>Ukupno</i>	521	78	65	50	53	32	31	14	28	43	41	36	49	24	4
<i>%</i>	100	15,00	12,50	9,62	10,19	6,15	5,96	2,69	5,38	8,27	7,88	6,92	9,42	4,61	0,77
1870.	63	11	9	10	1	4	4	3	2	4	7	6	2	6	1
1871.	39	8	3	7	5	0	6	2	1	2	3	2	0	4	0
1872.	58	3	5	9	9	4	2	0	5	7	4	8	2	0	0
1873.	34	6	4	4	0	2	3	0	4	2	3	3	3	2	0
1874.	36	5	8	5	3	2	2	0	1	5	2	0	3	0	1
1875.	46	4	4	1	5	6	4	0	5	6	2	3	6	2	0
1876.	48	7	7	3	8	4	1	1	2	6	2	2	5	4	1
1877.	64	10	4	4	6	2	2	4	6	6	7	5	8	4	0
1878.	41	9	6	3	4	3	2	1	1	3	2	1	6	0	1
1879.	44	8	8	2	6	2	1	1	0	0	6	1	9	4	0
1880.	48	8	7	2	5	4	4	2	1	2	3	5	5	0	0
<i>Muški</i>	265	32	31	29	23	20	17	10	13	25	16	16	32	16	2
<i>%</i>	100	12,08	11,70	10,94	8,68	7,55	6,42	3,77	4,91	9,43	6,04	6,04	12,08	6,04	0,75
1870.	32	4	4	5		2	2	2	1	2	4	4	2	3	
1871.	19	2	1	4	4		3	2		1	1	1		3	
1872.	40	2	3	7	6	2	2		1	5	4	6	2		
1873.	20	4	1	3		2	1		4	2			3	2	
1874.	18	2	4	1	1	2	2			3	1		2		1
1875.	28	1	4	1	2	4	2		3	4	1	2	4	1	
1876.	12	1	2	1	1			1		2			4	3	
1877.	31	5	3	3	4	1	1	2	3	3	2	1	3	3	
1878.	21	3	3	2	3	2	1	1	1	1	1		3		1
1879.	21	4	4	1		2	1	1			2		6	1	
1880.	22	4	2	1	2	3	2	1		2		2	3		
<i>Žene</i>	259	46	34	21	29	13	17	4	15	18	25	20	17	10	2
<i>%</i>	100	17,76	13,13	8,11	11,20	5,02	6,56	1,54	5,79	6,95	9,65	7,72	6,56	3,86	0,77
1870.	31	7	5	5	1	2	2	1	1	2	3	2		3	1
1871.	20	6	2	3	1		3		1	1	2	1		1	
1872.	18	1	2	2	3	2			4	2		2			
1873.	14	2	3	1			2				3	3			
1874.	18	3	4	4	2				1	2	1		1		
1875.	18	3			3	2	2		2	2	1	1	2	1	
1876.	38	5	5	2	7	4	4		2	4	2	2	1	1	1
1877.	33	5	1	1	2	1	1	2	3	3	5	4	5	1	
1878.	20	6	3	1	1	1	1			2	1	1	3		
1879.	23	4	4	1	6						4	1	3	3	
1880.	26	4	5	1	3	1	2	1	1		3	3	2		

■ maksimum

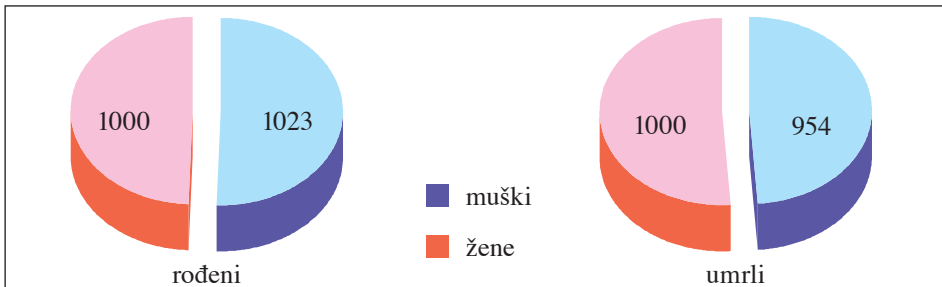
■ minimum

Tablica 4. Struktura umrlih župe Desne po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i>Ukupno</i>	254	28	14	20	17	18	17	23	16	27	32	21	21
<i>%</i>	100	11,02	5,51	7,87	6,69	7,09	6,69	9,06	6,30	10,63	12,60	8,27	8,27
1870.	33	0	2	2	4	3	1	5	3	6	2	4	1
1871.	15	4	0	2	1	3	2	0	1	0	1	0	1
1872.	13	2	1	0	2	1	1	2	1	0	3	0	0
1873.	15	1	0	1	0	0	2	3	1	0	0	4	3
1874.	17	2	0	2	0	3	0	1	1	4	4	0	0
1875.	10	2	0	2	1	1	0	0	0	2	1	1	0
1876.	21	0	3	1	3	2	2	2	2	1	1	0	4
1877.	25	5	0	1	2	0	2	0	0	3	7	1	4
1878.	31	0	2	2	1	2	3	2	2	6	3	6	2
1879.	29	5	4	6	1	1	0	1	2	1	5	1	2
1880.	45	7	2	1	2	2	4	7	3	4	5	4	4
<i>Muški</i>	124	17	6	9	5	11	9	12	9	10	16	10	10
<i>%</i>	100	13,71	4,84	7,26	4,03	8,87	7,26	9,68	7,26	8,06	12,90	8,06	8,06
1870.	18		1	1	1	2		4	2	2	2	3	
1871.	10	3		1		2	1		1		1		1
1872.	3	1					1	1					
1873.	8			1			2	3				1	1
1874.	9	1		1		2			1	1	3		
1875.	5	2		1						1	1		
1876.	8				2	2	1		1				2
1877.	11	3		1	1					1	4		1
1878.	12		1			1	1	1		3	1	3	1
1879.	17	3	3	3					2	1	2	1	2
1880.	23	4	1		1	2	3	3	2	1	2	2	2
<i>Žene</i>	130	11	8	11	12	7	8	11	7	17	16	11	11
<i>%</i>	100	8,46	6,15	8,46	9,23	5,38	6,15	8,46	5,38	13,08	12,31	8,46	8,46
1870.	15		1	1	3	1	1	1	1	4		1	1
1871.	5	1		1	1	1	1						
1872.	10	1	1		2	1		1	1		3		
1873.	7	1							1			3	2
1874.	8	1		1		1		1		3	1		
1875.	5			1	1	1				1		1	
1876.	13		3	1	1		1	2	1	1	1		2
1877.	14	2			1		2			2	3	1	3
1878.	19		1	2	1	1	2	1	2	3	2	3	1
1879.	12	2	1	3	1	1		1			3		
1880.	22	3	1	1	1		1	4	1	3	3	2	2

■ maksimum

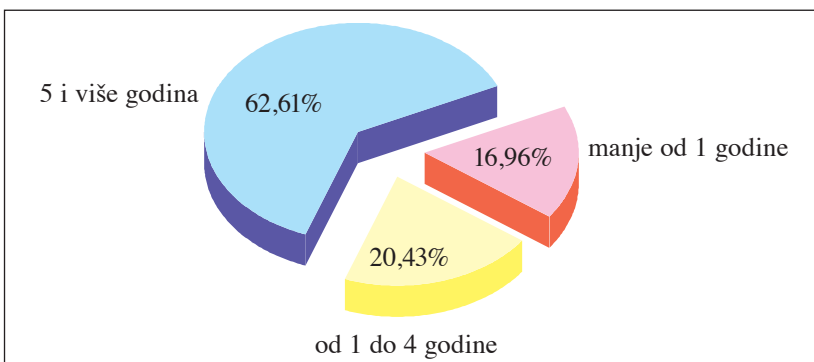
■ minimum

Grafikon 3. Spolna struktura rođenih i umrlih u župi Desne (1870-1880)

Dob umrlih

Životna dob je, u odnosu prema drugim istraženim župama povećana, ali neznatno. U trenutku smrti 7,39% umrlih imalo je više od 70 godina (grafikon 5), što je znatno manje nego u dubrovačkim župama (od 16 do 31%), a gotovo jednako kao u slavonskim župama gdje tranzicija još uvijek nije počela (nešto manje od 6%). Od umrlih koji su preživjeli 10. godinu života, najviše ih je umrlo u dobi između 50 i 54 godine - kao u slavonskom Donjem Miholjcu. U svim ostalim župama maksimum je bio u višim dobnim skupinama. U čak četiri dobne skupine fertilnog kontingenta (15-19, 20-24, 40-44, 50-54), župa Desne ima najveći udio umrlih od svih ostalih 11 istraženih župa. Glavne razloge visoke smrtnosti fertilnog kontingenta vjerojatno treba tražiti u malariji i tuberkulozi, koje se u ovoj župi često navode kao uzroci smrti, te u natprosječnom broju smrti izazvanih nesretnim slučajem (utapanje 8, pad 4, opekline 2, više od 5% svih umrlih).

Grafikon 4. Smrtnost dojenčadi i male djece u župi Desne (1870-1880)

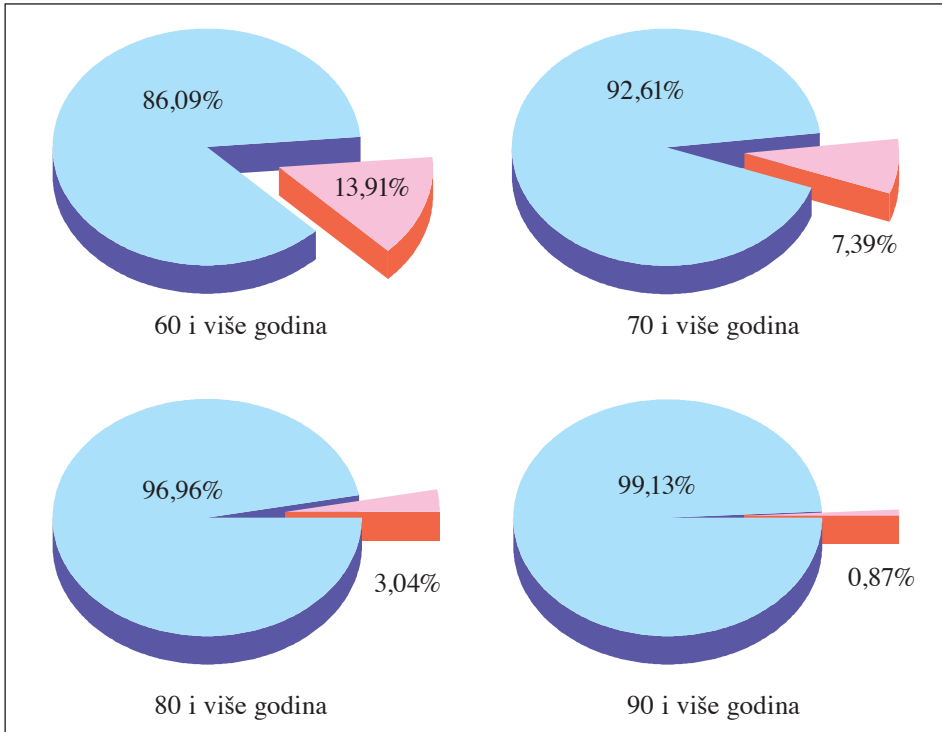
Tablica 5. Struktura umrlih po dobi i spolu župe Desne (1870-1880)

Dob	Broj umrlih			Struktura (%)		
	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno
<i>Ukupno</i>	124	130	254	100	100	100
0-23 sata	2	2	4	1,69	1,79	1,74
1-6 dana	2	3	5	1,69	2,68	2,17
7-29 dana	1	5	6	0,85	4,46	2,61
1-11 mjeseci	13	11	24	11,02	9,82	10,43
<i>0-11 mjeseci</i>	18	21	39	15,25	18,75	16,96
1-4	21	26	47	17,80	23,21	20,43
5-9	12	11	23	10,17	9,82	10,00
10-14	2	5	7	1,69	4,46	3,04
15-19	5	6	11	4,24	5,36	4,78
20-24	9	3	12	7,63	2,68	5,22
25-29	4	2	6	3,39	1,79	2,61
30-34	2	3	5	1,69	2,68	2,17
35-39	3	1	4	2,54	0,89	1,74
40-44	10	2	12	8,47	1,79	5,22
45-49	5	1	6	4,24	0,89	2,61
50-54	8	10	18	6,78	8,93	7,83
55-59	2	6	8	1,69	5,36	3,48
60-64	5	7	12	4,24	6,25	5,22
65-69	3		3	2,54	0,00	1,30
70-74	5	2	7	4,24	1,79	3,04
75-79	1	2	3	0,85	1,79	1,30
80-84	2	2	4	1,69	1,79	1,74
85-89	1		1	0,85	0,00	0,43
90-94		2	2	0,00	1,79	0,87
Nepoznato	6	18	24			

NAPOMENA: U strukturi je iz obračuna isključena kategorija “nepoznato”.

Nasuprot tome, smrtnost dojenčadi i male djece bitno je smanjena (tablica 5, grafikon 4). Udio umrle dojenčadi i male djece (do 4. godine života) (37,39%) pokazuje da je u Donjoj Neretvi, za razliku od drugih hrvatskih područja,³⁹ “udar” na smanjenje smrtnosti prvo započeo na dječjem, a tek potom na staračkom kontingentu.

³⁹ Jakov Gelo, »Kretanje ukupnog stanovništva Hrvatske«, u: Jakov Gelo, Anđelko Akrap i Ivan Čipin, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, 2005: 60.

Grafikon 5. Doživljena dob u župi Desne (1870-1880)

Ritam začeca, rođenja, ženidbe i smrti

Mjesečna distribucija začeca u župi Desne iskazuje ekstremne oscilacije. U travnju je bilo začeto 15% djece u listopadu svega 2,69%. Izuzetno je plodno razdoblje proljeća i ranog ljeta - u pet mjeseci, od ožujka do srpnja začeto je 56,73% djece, a u preostalim sedam mjeseci svega 43,27%. Jesenski poljski radovi vjerojatno su razlog velikom padu začeca od kolovoza do studenog. Sukladno liniji kretanja začeca, najviše rođenih bilo je u razdoblju od prosinca do travnja, najmanje u srpnju.

Iako je najviše vjenčanja bilo u studenome (26,67%), jesenski i zimski maksimumi vjenčanja bili su ravnomjerni. Nešto više od trećine brakova sklopljeno je u listopadu-studenom, toliko otprilike i u siječnju-veljači. Zimski maksimum dominirao je u sjevernoj Hrvatskoj, ali i na dalmatinskim (Blato na

Korčuli, Betini na Murteru) i dubrovačkim otocima (Lastovo,⁴⁰ Mljet), dok je jesenski maksimum vjenčanja, bio dominantan na području nekadašnje Dubrovačke Republike.⁴¹

Proljeće je bilo i doba najmanje smrtnosti, a jesen i rana zima najrizičnija razdoblja. Najviše ljudi umiralo je u listopadu (12,60%), u istom mjesecu kada je bilo daleko najmanje rođenih. Barem u ovom razdoblju u župi Desne nije bilo većih epidemija crijevnih zaraza, koje bi povećale mortalitet u ljetnim mjesecima (tablice 3-4, 6-8 i grafikoni 6 i 7).

Tablica 6. Struktura vjenčanih župe Desne po mjesecima (1870-1880)

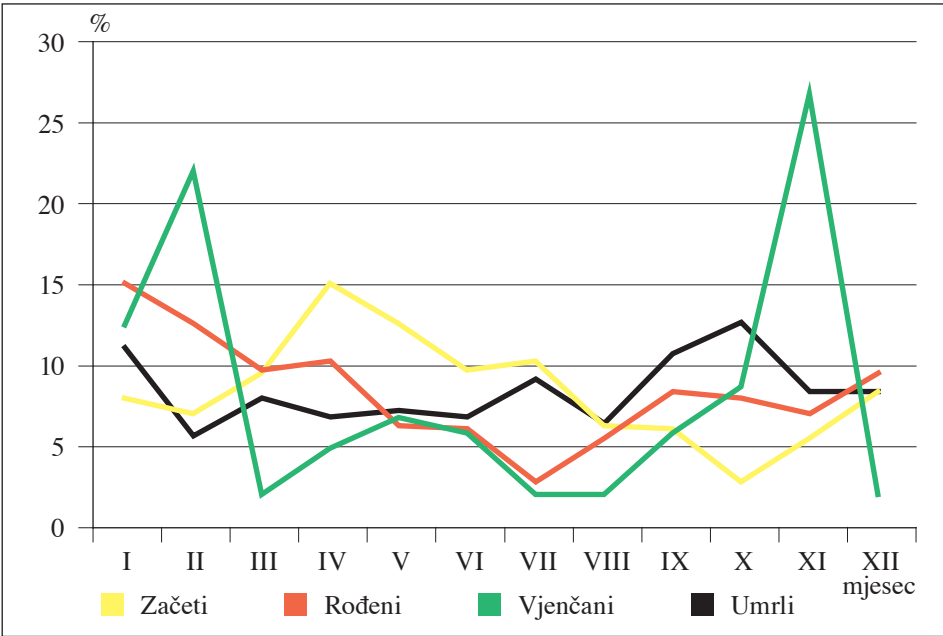
Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ukupno	105	13	23	2	5	7	6	2	2	6	9	28	2
%	100	12,38	21,90	1,90	4,76	6,67	5,71	1,90	1,90	5,71	8,57	26,67	1,90
1870.	8	2	3					1		1	1	5	
1871.	7		3			1					3	2	
1872.	10		4	1		1	1			2	1	2	
1873.	5		2		1					2		2	1
1874.	4		2		1	1						2	
1875.	7		2		1		1	1	2			4	1
1876.	6	1	3			1	1					1	
1877.	9	4	3		1		1					3	
1878.	8	1	1	1		2				1	2	2	
1879.	6	2			1	1	2					1	
1880.	5	3									2	4	

■ maksimum

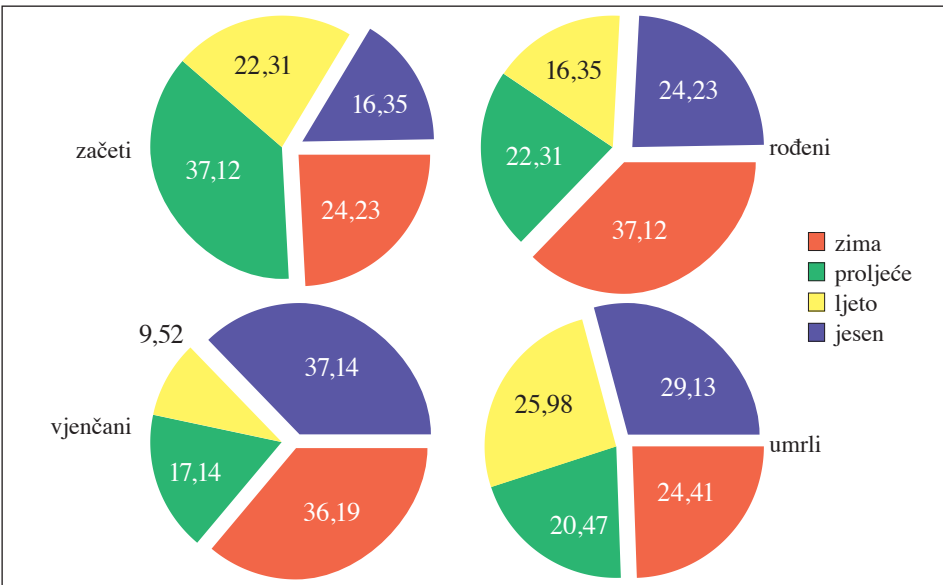
■ minimum

⁴⁰ Nenad Vekarić, Irena Benyovsky, Tatjana Buklijaš, Maurizio Levak, Nikša Lučić, Marija Mogořović i Jakša Primorac, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 53-54, 131.

⁴¹ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 52.

Grafikon 6. Mjesečna distribucija začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Desne (1870-1880)

Grafikon 7. Sezonsko kretanje začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Desne (1870-1880)

Tablica 7. Mjesečna distribucija začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Desne (1870-1880)

Pokazatelj	Mjesečna distribucija (%)											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Začeti	7,88	6,92	9,42	15,00	12,50	9,62	10,19	6,15	5,96	2,69	5,38	8,27
Rođeni	15,00	12,50	9,62	10,19	6,15	5,96	2,69	5,38	8,27	7,88	6,92	9,42
Vjenčani	12,38	21,90	1,90	4,76	6,67	5,71	1,90	1,90	5,71	8,57	26,67	1,90
Umrli	11,02	5,51	7,87	6,69	7,09	6,69	9,06	6,30	10,63	12,60	8,27	8,27

Tablica 8. Sezonsko kretanje začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Desne (1870-1880)

Godišnje doba	Udio začelih (%)	Udio rođenih (%)	Udio vjenčanih (%)	Udio umrlih (%)
<i>Ukupno</i>	100	100	100	100
zima (I-III)	24,23	37,12	36,19	24,41
proljeće (IV-VI)	37,12	22,31	17,14	20,47
ljetno (VII-IX)	22,31	16,35	9,52	25,98
jesen (X-XII)	16,35	24,23	37,14	29,13

Izvanbračna djeca

Udio izvanbračne djece u župi Desne u razdoblju od 1870. do 1880. godine nije bio velik (0,77%) (tablica 3), kao ni udio prije braka začete djece (8,20%). Nizak stupanj izvanbračnosti zabilježen je i u drugim istraženim dalmatinskim župama (Bisko, Betina), kao i u Hercegovini (Gradac), za razliku od dubrovačkih (Mljet, Lastovo) i južnodalmatinskih otoka (Korčula), gdje su se najmanje poštivale crkvene zabrane o predbračnom začeću. Na otoku Lastovu sredinom 19. stoljeća trećina prvorođene djece bila je začeta prije braka.⁴² U dubrovačkom se području crkvena zabrana najviše poštivala u ruralnim sredinama, posebno u Konavlima.⁴³

Blizanci

U razdoblju od 1870. do 1880. godine u župi Desne je rođeno 12 parova blizanaca (4,61%) (tablica 3). Najviše od svih istraženih župa, gotovo dvostruko od hrvatskog prosjeka (2,70%). Svako dvadeseto dijete bilo je blizanac.

⁴² N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 98-99.

⁴³ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 101.

Tablica 9. Dob supružnika na dan vjenčanja - župa Desne (1870-1880)

	Muževi			%			Dob žene							
	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Nepoznato
Žene	<i>Ukupno</i>	105	84	21	100	100	12	37	34	13	2	1	1	5
	oboje u I. braku	84			80,00		11	32	29	11			1	
	bar jedan u II. braku	21			20,00		1	5	5	2	2	1	0	5
%	<i>Ukupno</i>	100	80,00	20,00			11,43	35,24	32,38	12,38	1,90	0,95	0,95	4,76
	oboje u I. braku	100					13,10	38,10	34,52	13,10	0,00	0,00	1,19	0,00
	bar jedan u II. braku	100					4,76	23,81	23,81	9,52	9,52	4,76	0,00	23,81
Dob muža	20-24	23	23	0	21,90	27,38	2	8	11	1			1	
	25-29	43	37	6	40,95	44,05	7	19	8	6				3
	30-34	18	15	3	17,14	17,86	2	7	9					
	35-39	13	8	5	12,38	9,52	1	1	4	4	1	1		1
	40-44	3		3	2,86	0,00				1	1			1
	45-49	0		0	0,00	0,00								
	50-54	2	1	1	1,90	1,19	1	1		1				
	55-59	1		1	0,95	0,00	4,76		1					
	Nepoznato	2		2	1,90	0,00	9,52	1	1					

Ženidbena dob i ponovni brakovi

U osmoj dekadi 19. stoljeća, prosječni mladoženja u Desnima prvi je brak sklapao s nepunih 28, a njegova partnerica s nepunih 25 godina (tablica 9). Ženidbena dob relativno je visoka, a njezin je rast, čini se, već jedan od simptoma započete tranzicije. Nešto je niža nego u dubrovačkim kopnenim ruralnim područjima, znatno niža nego na dubrovačkim otocima, no za 7 je godina (muškarci), odnosno za 5 godina (žene) viša nego u Slavoniji. Prosječna stopa nupcijaliteta u istraženih 11 godina iznosila je u Desnima 7,08‰ (tablica 2).

Ponovni brak češće su sklapali muškarci (15,2%) nego žene (2,8%). Restriktivni stav prema ponovnoj ženidibi, a posebno prema ponovnoj udaji žene očituje se u Desnima jednako kao i u drugim krajevima primorske Hrvatske, od Istre (Buzet) do Dubrovnika.⁴⁴ Dok je u Slavoniji svaki treći mladoženja imao iza sebe barem jedan brak, u župi Desne tek svaki sedmi. Kod žena je ta razlika još veća: svaka četvrta ili peta Slavonka udavala se barem dvaput, a tek svaka tridesetpeta stanovnica župe Desne. Velika razlika u "prihvaćanju" ponovne ženidbe između kontinentalne⁴⁵ i primorske Hrvatske u razdoblju između 1870. i 1880. godine, uz različitost demografskog trenutka (u kontinentalnoj Hrvatskoj to je predtranzicijsko doba, u Desnima je demografska tranzicija već započela), ukazuju i na izrazito patrijarhalne odnose u Desnima, koji su, kroz oblikovanje složenih tipova obiteljske strukture, destimulirali ponovno sklapanje braka, posebno ponovnu udaju žena.

Brakovi u srodstvu

U Desnima nije zabilježen nijedan slučaj brakova u srodstvu.

---

⁴⁴ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 61.

⁴⁵ O ponovnim brakovima u sjevernoj Hrvatskoj vidi: Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*. Zagreb: JAZU, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 19, 1981: 113; Ante Gabričević, »Prirodno kretanje stanovništva na području župe sv. Vida u Brdovcu između 1672. i 1981. godine.« *Starine JAZU* 59 (1984): 244.

Osobna imena

Fond osobnih imena u Desnima je konzervativan, sadrži uglavnom svetačka imena, uz pokoje narodno (Rade, Cvitan), koje je, dobivši ekvivalent u kršćanskom imenu (Rafael, Florio), "preživjelo" kristijanizaciju imena.⁴⁶ Taj fond bio je stabilan i vrlo limitiran, pa je i učestalost nekih imena bila velika. Više od 51% muškaraca i više od 63% žena nosilo je jedno od pet najčešćih imena. Najčešća imena u župi Desne u razdoblju od 1870. do 1880. godine bila su Ivan (15,04%) i Marija (17,65%) (tablica 10).

Tablica 10. Najfrekventnija osobna imena u župi Desne (1870-1880)

Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)	Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)
Ivan	40	15,04	Marija	45	17,65
Mate	27	10,15	Matija	44	17,25
Josip	26	9,77	Iva	26	10,20
Stjepan	22	8,27	Kata	24	9,41
Jure i Mijo	21	7,89	Magdalena	23	9,02
Pet najčešćih imena	136	51,13	Pet najčešćih imena	162	63,53
Broj rođenih (1870-1880)	266	100	Broj rođenih (1870-1880)	255	100

Zaključak

Analiza demografskih pokazatelja u župi Desne, izvršena na temelju istraživanja matičnih knjiga, dala je sljedeći rezultat:

Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta od 18,17‰, uz još uvijek visok natalitet, pokazuje obilježja centralne etape tranzicijskog procesa. Stopa mortaliteta je relativno niska, prosječna godišnja stopa smrtnosti manja je od 17‰. Na tranzicijske efekte ukazuju i drugi pokazatelji, posebno bitno smanjena smrtnost dojenčadi i povećana ženidbena dob. Životna dob je povećana, ali

⁴⁶ Vidi o tome: Niko Kapetanić i Nenad Vekarić, »Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 28 (1990): 145-168.

neznatno, što pokazuje da je u Donjoj Neretvi, različito nego u drugim hrvatskim područjima, “udar” na smanjenje smrtnosti prvo započeo na dječjem, a tek potom na staračkom kontingentu. U Desnima se uočava i visoka smrtnost fertilnog kontingenta, vjerojatno zbog malarije, tuberkuloze i natprosječnog broja smrti izazvanih nesretnim slučajem (utapanje, pad, opekline, više od 5% svih umrlih).

Ritmovi začeća lociraju “zastoj” u vrijeme jesenskih radova i izrazitu plodnost u proljeće i rano ljeto. Kod sklapanja brakova jesenski i zimski maksimum su ravnopravni. Nizak stupanj izvanbračnosti kazuje da su se u Desnima uredno poštivale crkvene zabrane o predbračnom začeću. Nije bilo ni srodničkih brakova.

MORTALITY TRANSITION: THE POPULATION OF DESNE IN THE NERETVA VALLEY (1870-1880)

INGE BEGO-MATIJEVIĆ, ŽARKO DUGANDŽIĆ
AND ANĐELKO AKRAP

Summary

An annual average rate of the natural population growth in the Desne parish (in the Neretva valley) of 18.17‰ with a fairly high natality rate may be said to characterise the central phase of the transitional process. Mortality transition is very high, mean annual mortality rate being smaller than 17‰. Other variables also point to the transitional effects, such as a major decline in infant mortality and higher marriage age. Life expectancy is somewhat higher, indicating that in Donja Neretva (Lower Neretva) in contrast to other Croatian regions, the 'blow' upon the decline in mortality first affected the infant and then the elderly contingent. Desne experienced high mortality of the fertile contingent, due most likely to malaria, tuberculosis and an above-average number of accidental deaths (drowning, falls, burns—more than 5% of the overall deaths).

Conception pattern reveals a gap during the autumn harvest and accentuated fertility in spring and summer. In terms of marriage, the autumn and winter peaks share the same height. A low level of extramarital births shows that the inhabitants of Desne were strict in their observance of the church norms governing premarital sexual behaviour. There is no evidence of consanguineous marriages.